
МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.016:78

ДОСВІД ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК СУТНІСНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Вергунова В. С.

Стаття присвячена розгляду досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва як однієї із важливих характеристик особистості вчителя музики, від сформованості якої залежить ефективність музично-освітньої діяльності. Визначено, що специфіка означеної якості зумовлюється наявністю знань щодо музичних цінностей та надання їм особистісної значущості; здійсненням оцінки музичних творів з усвідомленням емоційних реакцій відповідно до ціннісних орієнтирів; залученням до самостійної музично-творчої діяльності.

Ключові слова: особистість, музично-творча діяльність, досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Статья посвящена рассмотрению опыта ценностного отношения к музыкальному искусству как одной из важных характеристик личности учителя музыки, от формирования которой зависит эффективность музыкально-педагогической деятельности. Определено, что специфика названного свойства включает знания музыкальных ценностей и их личностного значения, оценку музыкальных произведений с осознанием эмоциональных реакций в их соотношении к ценностным ориентирам, самостоятельную музыкально-творческую деятельность.

Ключевые слова: личность, музыкально-творческая деятельность, опыт ценностного отношения к музыкальному искусству.

Musical art appreciation is an important issue of musical pedagogy in the professional training of future teachers. Its solution requires theoretical argumentation of the content and nature of the phenomenon, defining its role in the formation of a future specialist's personality.

Experience is the basis of reality understanding; it describes various aspects of human existence in the interaction of feelings, rationality and practice. Experience content includes knowledge, skills, feelings, having objective meaning through communication activities, internal reflection are the property of the personality.

Experience is an integral part of the personality that reflects the features of mental development. Experience specificity is the ability to turn into the potential possibility, taking into account activity, for which it is necessary.

Teacher's activity is caused by formation of experience as expression of readiness to perform certain actions. Orientation in training of future specialists for the formation of this quality provides a personal color assimilation of educational content, identifying its personal meaning.

The formation of the future music teacher personality is caused by versatility training, which includes involvement in various activities, including musical and creative. Thanks to it, a person goes through, evaluates and interprets musical values, identifying their own subjective position on them in the form of interest, feelings, values or activity. The quality characterizes the ability of teachers to use their spiritual powers for the full development of music; determine the readiness for the implementation of music and creative activities; is a specific application behavior in attracting the younger generation to spiritual values embodied in the musical arts.

Key words: personality, musical creative activity, experience of musical art appreciation.

Пошук нових шляхів і методів підготовки майбутніх фахівців є відображенням основних тенденцій процесу реформування, що здійснюється у системі педагогічної освіти. Перед вищою школою постає необхідність оновлення методик розвитку особистості, де пріоритетного значення набуває становлення особистісних якостей

студентів, оцінно-вибіркової позиції щодо явищ дійсності. У цьому плані актуальною є проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва майбутніх учителів музики, які мають залучити підростаюче покоління до духовної скарбниці людства.

Означена проблема є складною, багатогранною та торкається багатьох важливих питань, що хвилювали й хвилюють дослідників різних часів. Так, у філософському аспекті її розглядали Аристотель, Ю. Борєв, Г. Гегель, В. Джеймс, І. Зязюн, В. Іванов, М. Каган, Н. Крилова, Л. Столович, І. Шитов та інші. Психологічний аспект висвітлений у працях, присвячених дослідженню суб'єктивного досвіду особистості, його взаємозв'язку з рефлексивними процесами та діяльністю (І. Бех, Л. Виготський, К. Платонов, К. Роджерс, С. Рубінштейн та інші). Істотним внеском у розв'язання означеної проблеми стали педагогічні погляди Ш. Амонашвілі, О. Вербицької, Дж. Дьюї, В. Серикова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, І. Якиманської та інших.

У сфері музичної педагогіки проблема формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва розглядалась крізь призму питань, які стосуються розвитку музичної культури особистості, формування ціннісних орієнтацій студентів у царині музичного мистецтва, залучення майбутніх учителів до сприймання, творення й оцінки музичних явищ (Е. Абдулін, Л. Арчажникова, В. Дряпіка, Т. Завадська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, Г. Шевченко, О. Щолокова та інші). Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, помітна тенденція до спрощеного ставлення до досвіду як абстрактного поняття, під яким розуміється сукупність знань і вмінь, що набуваються автоматично. Це зумовлює недостатню орієнтацію фахової підготовки майбутніх учителів музики на формування саме досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Завдання статті полягає у виявленні основних властивостей особистості вчителя музики, які характеризують сформованість досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва та визначенні їх специфіки.

З давніх часів із поняттям *досвід* пов'язують розмірковування мислителів про можливість людини у своїх уявленнях створювати правильне відображення дійсності. Виходячи з того, який саме аспект розглядається, досвід може виступати як теоретичний, чуттєвий або практичний, індивідуальний, соціальний, внутрішній або зовнішній тощо. І. Зязюн підкреслював, що вживання цього поняття у різних значеннях є виправданим, однак, слід враховувати, що йдеться про різні грані однієї сутності [3, с. 72].

Досвід діалектично поєднує в собі суспільно-історичне та індивідуальне. Як соціальне явище він акумулює в собі здобутки минулих поколінь, норми, звички, традиції, культурні цінності певного суспільства. На індивідуальному рівні досвід характеризує особливу сферу буття людини; є суб'єктивною формою освоєння світу, ознакою якої є здатність асимілювати явища життя як факти життєдіяльності.

Методологічне значення має висновок І. Зязюна про те, що досвід виступає необхідною основою діяльності і, водночас, формується у ній. "Нагромаджений досвід є результат минулої діяльності і початковий пункт діяльності наступної", – відзначав філософ [3, с. 72]. Він стверджував, що для набуття досвіду необхідне циклічне повторення будь-якої діяльності, а існування різних видів досвіду зумовлюється різноманітною діяльністю, до якої залучається індивід. Відтак специфічні її види породжують відповідний досвід, наприклад, естетичний, педагогічний, професійний тощо.

У психологічному аспекті досвід пов'язують із розвитком людини як особистості, змістовне наповнення якого обумовлене сферою культури та індивідуальними особливостями його носія. Важливе значення має те, що досвід є певною призмою, інструментом, завдяки якому особистість включається у нові зв'язки зі світом. Він є основою формування її внутрішнього Я та індивідуальних характеристик (інтересів, смаків, орієнтирів). При цьому цей зв'язок має і зворотну дію: змістовність досвіду зумовлюється особистісними смислами, цінностями, уподобаннями.

К. Платонов відзначав, що досвід є однією із чотирьох підструктур особистості, котра характеризує її особливу якість, сутність якої є встановлення зв'язків того, що засвоюється в процесі вправлення, із засвоєним раніше [5, с. 245].

Складові досвіду зумовлюються залученням особистості до діяльності та включають в себе ті властивості, які необхідні для її виконання. Це, насамперед, знання, уміння й навички, а також ті емоційні стани, що виникають під час здійснення діяльності. Саме ці складові визначають підготовленість особистості до певного виду діяльності, завдяки якій довід перетворюється на потенційну здібність (а точніше стає нею). Це відбувається тоді, коли виявляється ступінь його відповідності діяльності, для якісного виконання якої він необхідний. Ця потенційна здібність "перетворюється" в актуальну, як тільки особистість починає виконувати дану діяльність.

Залучення особистості до музично-творчої діяльності зумовлює формування досвіду, який характеризує результат взаємодії з цінностями музичної культури. Це досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва, під яким ми розуміємо складне, інтегративне утворення, що є основою освоєння музичного мистецтва та зумовлює виникнення свідомого, вибіркового зв'язку з ним, ґрунтуючись на переживанні й осмисленні значущості музичних явищ; особистісну якість, що охоплює сукупність вражень, знань і вмінь, які є результатом музичної діяльності спрямованої на виявлення і втілення музичних цінностей. Його особливість зумовлюється визначенням ціннісного ставлення до музики як суб'єктивно-сміслового зв'язку особистості з музичними цінностями, що виявляється у певних реакціях на них у вигляді емоцій, переживань, інтересу чи самостійній музично-творчій діяльності.

Е. Абдулін вважав, що досвід ціннісного ставлення до дійсності є важливим елементом змісту музичного навчання та виховання та знаходиться у тісному взаємозв'язку з двома іншими складовими: музичними знаннями та музичними уміннями й навичками. Так, досвід ціннісного ставлення до дійсності, втілений у музиці, виступає в єдності із узагальненими музичними знаннями; сутність музичних умінь виявляється завдяки здатності застосовувати знання у процесі сприймання музики; виконавські навички, формуючись разом із розвитком сприймання музики, сприяють її пізнанню, а отже, пов'язані зі знаннями та уміннями. При цьому весь процес взаємодії з музичним мистецтвом пронизаний творчою діяльністю [1, с. 20].

Ці думки перекликаються із висновками О. Ростовського про те, що музичне навчання і музичне виховання – це дві грані єдиного процесу, а тому передбачає органічний зв'язок знань, умінь і навичок музичної діяльності, з одного боку, та осягнення естетичної суті музичного мистецтва – з іншого. Завданням музичної освіти є формування досвіду музичної діяльності та досвіду ціннісного ставлення до творів музичного мистецтва, специфіка яких визначається тим, який із аспектів музичного розвитку особистості виходить на чільне місце [7, с. 4–5].

Досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва як якість особистості майбутніх фахівців зумовлюється залученням їх до музично-освітньої діяльності. Так, Л. Арчажникова вважала, що проблема становлення особистісних якостей вчителя музики пов'язана, насамперед, із його підготовкою до музично-педагогічної діяльності, оскільки "оволодіння діяльністю, з одного боку, є відображенням того, що набув учитель у вузі, а з іншого – тільки завдяки діяльності він може реалізувати завдання музично-естетичного виховання школярів" [6, с. 5]. Завдяки цьому виникає особливий особистісний акцент, що акумулюється у знаннях, переживаннях, ціннісних орієнтаціях особистості, визначає появу домінуючих потреб та інтересів у сфері музичного мистецтва.

Особливість музичних знань як складової досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у тому, що вони мають аксіологічний характер, оскільки пов'язані з уявленням про значущість музичного мистецтва та ціннісну взаємодію з ним. Крім того, вирішальну роль відіграє перехід засвоєних знань у внутрішнє надбання особистості, надання їм особистісної значущості. Як зазначала О. Рудницька, проблема полягає не тільки у кількості знань, а й у тому, що особистість інтеріоризує для себе як цінність. "Найважливішою ознакою розвитку особистості є не інтенсивність засвоєння суспільно значущих цінностей, а процес їх перетворення на власну систему цінностей", – писала вчена [8, с. 158].

При взаємодії особистості з музичними явищами виникають емоційні реакції, які, одного боку, свідчать про цінність конкретного музичного твору, з іншого – спонукають до певної діяльності. "... Мисленню належить вирішальна роль у розкритті сутності предметів і явищ, а емоціям – у визначенні їх цінності", – писав

Б. Додонов [2, с. 9]. Ці реакції виявляються у почуттях та переживаннях особистості, а також потребах та забезпечують її творчу активність у різноманітній музичній діяльності.

На думку Г. Падалки, важливе значення мають ті емоційні реакції, які характеризують оцінну діяльність особистості, оскільки спрямовані на встановлення значущості музичних творів. Учена неодноразово підкреслювала, що педагог має дбати, щоб студенти активно діяли в оцінному просторі, щоб їх цікавило самостійне визначення художніх переваг, щоб вони прагнули до формування власної естетичної позиції у питаннях художньої оцінки, а не механічно відтворювали вказівки викладача [4, с. 106]. Завдяки оцінній діяльності враження від музичного твору постає у вигляді вияву певних емоційних станів. Визначається також, якою мірою і які грані потреб задовольняє музичний твір, що зумовлює ставлення до нього як до художньої цінності. У свою чергу, усвідомлення вражень дає можливість урахувати естетичну своєрідність музичних творів, співвіднести їх з об'єктивними нормами, виробленими суспільною практикою. Водночас оцінка включає в себе елемент творчості, що забезпечує здатність переноситися в атмосферу художнього твору й засвоювати його ідеї.

Важливою характеристикою досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва є самостійність особистості при залученні до музично-творчої діяльності. Це виявляється у здатності вслухатись у музичний твір, у прагненні осмислювати почуте, орієнтуватись у незнайомому матеріалі, визначенні цілей освоєння музичного мистецтва, у художньо-виконавській активності, а також у творчому ставленні до музики.

Отже, досвід ціннісного ставлення до музичного мистецтва є однією із важливих характеристик особистості, що включає в себе комплекс знань, умінь та вражень, набутих у процесі взаємодії з музичними явищами. Специфіка означеної якості зумовлюється аксіологічною спрямованістю складових; визначається наявністю знань про цінності, які зафіксовані у музичних творах та їх перетворення на основі рефлексії у власне "внутрішнє" надбання; здійсненням оцінки музичних творів з усвідомленням емоційних реакцій відповідно до ціннісних орієнтирів; залученням до самостійної музично-творчої діяльності. Означена якість відображає здатність учителя використовувати власні духовні сили для повноцінного освоєння музики; визначає підготовленість до здійснення музично-освітньої діяльності; є певною програмою поведінки при залученні підростаючого покоління до духовних цінностей, втілених у музичному мистецтві. Подальші напрямки дослідження пов'язуються із виявленням методологічних засад, принципів та закономірностей формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва, особливостей ціннісного осмислення музично-освітньої діяльності.

Література

1. Абдулин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе : пособие для учителя / Э. Б. Абдулин. – М. : Просвещение, 1983. – 112 с.
2. Додонов Б. И. В мире эмоций / Б. И. Додонов. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 140 с.
3. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи / І. А. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 176 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
6. Подготовка учителя музыки к профессиональной деятельности в школе : межвузовский сборник научных трудов. – Ярославль, 1985. – Вып. № 73. – 140 с.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання фахових дисциплін у системі музично-педагогічної освіти / О. Я. Ростовський, Ю. О. Ростовська // Проблеми мистецької освіти : збірник науково-методичних статей / ред. О. Я. Ростовський. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – Вип. 2. – С. 5–12.
8. Рудницька О. П. Вчись цінувати прекрасне / О. П. Рудницька. – К. : Музична Україна, 1983. – 112 с.